

ACC. N:R. M. 9712:1-23.

Landskap: Småland Upptecknat av: Jan-Öjvind Swahn
Härad: Adress:
~~Söken~~ Växjö stad Berättat av: Kamrer H. Eckerbom
Uppteckningsår: 1944 Född år 1870 i Växjö

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Lekar.	s. 1.
Föreningar, kalas	s. 2.
Öknamn på lärare o. elever.	s. 3.
Undervisning.	s. 4.
Post.	s. 7.
Brandväsen.	s. 8.
Gator, gatubelysning, den stora brnden.	s. 9.
Bad.	s. 10.
Dricksvatten.	s. 11.
Marknader, handel, metersystemet, husdjur.	s. 12.
Sigfridsmässan.	s. 14.
Om garveriyrket.	s. 18.
Fattigvård.	s. 23.

ACC. N:R M. 9712 : /.

36
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Lekar.

Vi hoppade rep och hage och slog trissa. Det sista tillgick så att man sågade av en tre centimeter tjock trissa och kastade den längs vägen och så stod det en annan och skulle försöka mota den med en stake.

ACC. N:R M. 9712:2.

— 87 —
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Föreningar, kalas.

"Amicitia" var en liten förening, där mina föräldrar var medlemmar, det var en föregångare till "Myran". Kalasen var oftast slätkalas, de var så mycket ingifta med varandra, familjerna i stan. Man kunde nästan inte komma fram här utan att vara född här av borgeliga föräldrar. Min farfar hade det mycket besvärligt när han på 60-talet skulle etablera sig här som garvare.

ACC. N:R M. 9712:3.

Öknamn på lärare och elever.

Lärarna kallade vi för fuxar, och de fyra lägsta klasserna skällde man för: 1:a klassen tampar, 2:a tallriksslickare, 3:e grytor och 4:e glostiggare. Den femte det var halvherrarna, och Herrar Gymnasister befolkade de tre översta ringarna i gymnasiet.

36
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 9712:4

29
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Undervisning.

Undervisningen började ofta före den egentliga skolan, och så var det då någon gammal skolmamsell som fick ta hand om ungarna. Amanda Stenberg hette min. Hon lärde mig ABCD, lilla katakesen och den del enkel räkning. Även en och annan seminarist gick man och preparerade för. En annan var tant Ignacia. Flickolan, som kallad s den Graffmanska, var helt privat, och där gick huvudsakligen mera burgna flickor. Den hade sin lokal i Smålandspostens nuvarande tomt. Vidare fanns det en helpension på Kampen, där de hade utsocknes inackorderade, med mat och dryck och undervisning. Där var det också bara flickor, överklassflickor. En del familjer hade guvernanter, men det var mera vanlig ute på landet. En fransyska var här på femtitalet som lärarinna i den Wibergska flickskolan, en föregångare till den Graffmanska. Läroverket var bara en goskola, det hade förresten knappast gått att ha fläckor med sådana lärare. Där var lektor A. i kristendom som fruktade varken Gud, biskop eller rektor, och hade varit

ACC. N:R M. 9712:3-

40
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

promotionskamrat med biskopen. Han hade först varit rektor i Linköping, fick sen ett pastorat, men så tröttnade han på det livet och kom hit till stan. Han kallade mig alltid för Björklund, men jag vågade aldrig rätta honom. Han var mycket svårt giktbruten, och låg därför på badort, och en gång när han satt där kom det fram till hans bord två studenter, som förut hade varit hans lärjungar, och i sällskap med dem en folkskollärare. Han såg efter presentationen skarpt på denne sistnämnde och tillhöll honom: Gack du där hem och läs på din katekes. Här passar du ej! Samtidigt med sitt lektorat innehade han en kyrkoherdetjänst i Öjaby. När en gång det kom anmärkningar från pastoratet till biskopen, skulle denne tillkalla A. och tala allvarligt vid honom, men det enda svar han fick var: Sköt du bara ditt!

Lektorn i Matematik var en drulle, och Melander var inte mycket bättre. Han var så arg på sina kolleger, att han en gång, när en av dem tillfrågade honom angående hans hälsa, sa han bara:

ACC. N:R M.9712:6.

41
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Jag skulle må alldeles utmärkt, om jag bara sluppe se dej!

Ewert Wrangel var illa ute för Melander flere gånger.

Vi började 6 och 45 med morgonbön, och läsning höll sen på till klockan 9, då det blev en halvtimmes gymnastik. Så var det rast till 11, därpå läsning till 2 på eftermiddagen, samt måndagar och torsdagar även fyra till fem. Två eftermiddagar var det dessutom sång, på lördagen korålsång. Kyrkobesöket på söndagen var obligatoriskt, och lärjungarna skulle sitta på bänkarna i södra kvarteret närmast den nuvarande sakristian.

Där var alltid två lärare med för att hålla dem i styr.

Måndagen var den värsta dagen i veckan, ty då var det läxor var timma och dessutom stilar som skulle vara färdiga då, vanligen latin. Gymnasiet hade månadslov, som skulle vara lediga, men då passade de nästan alltid på och la en skrivning på den ena förmiddagen. Om eftermiddagarna var det därtill fäktning och andra frivilliga idrotter. Gymnasisterna sjöng i en liten kvartett mera privat, de som kunde bäst, och om advent hela skolan i kyrkan.

ACC. N:R M. 9712:7.

42
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Post.

Postkontoret låg förr i major Krügers gård, på N.Järnvägsgatan, dessförinnan på Storgatan. När brevbäraren kom, skulle han ha något öre för vart brev. Postmästare var Lagerström, som inte var så god att tas med, och dessutom hade han ett besvärligt biträde. Lagerström gav en gång en expeditör en ordentlig örfil. Kuvert köpte vi hos Södergrens. Postdiligensen gick härifrån och opp till Lenhovda, och den som körde hade en lur eller ett horn kanske, som han blåste i.

ACC. N:R M. 9712:8.

49
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Brandväsen.

Brandväsen fanns här just inget, men i husen hade de assurancesprutor och tidigare små läderkrukor och svabbar att dänka på med. Vi i landsförsamlingen bildade en egen liten brandkår med en av stadens uttrangerade sprutor, som vi hade placerad nere i Boismanska gården, jag och gymnastiklärare Bratt och några till. Men vi ryckte bara ut en enda gång.

Nattvakterna gick och ropade efter klockan tio och till klockan sex på morgonen. Det var ett gouterat nöje bland skolpojkar-
na att få hjälpa en brandvakt att vråla. Vid eldsvåda gav man larm med harskramlor och kanonskott från polisen.

ACC. N:R M. 9712:9.

44
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Gatur, gatubelysning, den stora branden.

Gatorna var belagda med kullersten , och belysningen var foto-
genlampor på trästolpar. Ena sidan i lampang gick att öppna,
och där inne var en liten behållare med tranolja och veke, vilka
tändes framåt kvällen av särskilda lykttändare, som var engage-
rade. Lamporna togs ner och magasinerades över sommaren, och då
stod bara stolparna kavr. Ljuset var mycket dåligt, och dessutom
slutade det vid Smålandsposten, så att vi här ute på öster hade
inget ljus alls. Vi fick då reda oss med lyktor, men föredrog som
regel att hålla oss hemma efter mörkrets inbrott.

När den stora branden var, då stora delar av stan brann, kom sto-
ra delar av befolkningen att flytta österut, men flyttade så
tillbaks igen, och trots interpellationer både från min farfar
och min morfar blev det inte mera ljus. Först 1921 kom det.

1838 o. 1843.

ACC. N:R M. 9712:10.

45
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Bad.

Man badade i ett litet badhus framför lasarettet, ett kallbadhus således, eljes längs Kampen eller Vallen, och gick helst till Hospitalssjön, för Växjösjöns vatten var mycket dåligt. Kallbadhus byggde de sedermera vid Räppe, dit badtåg gick om förmiddagen på sommaren. Sen Klavreströmsjärnvägen kommit till for man hellre till Evedal och Helgasjön.

Varmbadhus låg där det nuvarande är, åtminstone på samma tomt. Det var mycket primitivt, men man kunde dock få ett varmbad där och bli litet borstad, och det var ju huvudsaken. Man badade sällan eller aldrig hemma, möjligen då i en balja i källaren eller i brygghuset.

ACC. N:R M. 9712 //

46
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Dricksvatten.

Dricksvattnet hämtade vi och staden öster om Torget i den s.k. Biskopskällan på gårdet mellan Biskopsallén och Ölandsvägen. Där var förr fint vatten, och pigorna bar antingen med ok eller såar, som det måste vara två till, och till Biskopsgården körde de upp vattnet. Det var kopparspannar och del var med lock på och pip, men de flesta var utan båda delarna. Såarna var av trä. Vattnet hämtades om kvällarna och det var då en bra träff, där pigorna kunde få höra en hel del nyheter och sånt. Brunnar fanns det naturligtvis också på gårdarna, men vattnet i dem var ganska dåligt. I Gravaregården hade vi närmast bara sjöavatten, och det dög ju ej till mat och dryck. Kreaturen vattnades ur brunnarna. Det var gammalt och sumpigt vatten. Östregård hade en liten vattenledning med pump till lagården, liksom Biskopsgården.

ACC. N:R M. 9712:12

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Marknader, handel, metersystemet, husdjur.

På marknaderna kom där långa långa foror från Karlshamn och andra orter, särskilt till Sigfridsmässan, och du brukade det också för det mesta att vara fint slädföre. Jag hörde talas om en firma Skog i Karlshamn åtminstone, för han brukade då alltid besöka Växjö. Vi hade ett smörställe i Kalvsvik, och den bonden kom in var vecka nästan med smörtrillingar på flere skålpund, de var avlånga och runda. Mjölken fick vi från baron Wredes, som körde kring med en kärra inne i stan. På den kärran var där en väldig kopparkittel, med en kran på nertill, och där kunde man sen tappa så många kannor som var familj ville ha.

I tredje klassen i skolan hade vi läst litet om metersystemet, och sen när det skulle vara förhör på den saken, så var det en lantbrukareson som fick frågan: Hur mycket är en liter? och då svarade han: En liter, då ä tre halvvor bier! Smörbonden brukade också ha med sej kalvstekar och ägg, för vi hade inte hönns men väl gris. Den hade vi inlogerad i en liten stia i

ACC. N:R M. 9712:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

uthuset. Bönderna brukade att sätta in sina hästar och vagnar på gårdarna i staden, och min far hade sex spiltor stående enkom för utsocknes hästar. Min farfar hade egna hästar och brukade ofta köra till marknaderna i landsbygden, de många sockenmarknaderna. Vi fick också potatis från bönderna. På höstarna köpte man i oktober vid marknaden grönsaker och äpple för vinterns behov. Vidare brukade man köpa mycket nötter av bönderna, och vi för vår del skaffade oss sådana från en bonde i Telestad, för där var det gott om sådana.

Grisen slaktade vi hemma. Det var en slaktare Fernander från ~~Tele~~ Rackarebacken som brukade få göra det. För det fick han kontant betalt, efter jag kan minnas.

ACC. N:R M. 9712:14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sigfridsmässan.

Sigfridsmässan räckte en hel vecka, ännu på åttitalet. Nu är det bara marknadsafton och en dag till. Förr hade de stora trästånd, som de satte upp år från år, som var gjorda av timmer och med en lem på som slogs ut och som man hade som disk. De här bodarna förvarade borgarna i sina uthus över resten av året, och somliga hade mer än en, och då hyrde de ut de överflödiga till resande handlande. Till marknaden var det militärer inkallade, som skulle stå vakt och posta en tre eller fyra timmar i sträck utanför de många krogarna. För de söp och slogs rätt friskt, det vill jag lova. Folk tog in dels på gästgivaragården - den nuvarande polisstationen - och på Bäckströms, mittemot Bröderna Anderssons. De spelade kort förskräckligt mycket, och folk gick ofta fattiga dit och rika därifrån eller tvärtom, och insatserna var ofta svindlande. Bönderna i stadens omgivning for oftast in till marknaden bara en dag, men då hade det desto trevligare, och for sen hem på kvällskvisten, fulla och glada

ACC. N:R M. 9712:15

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

som sällan eljes.

I juni är en annan marknad, som mera är en ungdomens fest, då drängarna skall bjuda sina fläckor på karusell och vaxkabinett och annan lustbarhet. Men även vid Sigfridsmässemarknaden var här alltid fullt med nöjen. Lindansare, cirkus och teater spelade veckor i sträck. Marknaden kallades antingen Sigfridsmässa eller Sigfridsmässemarknad, det vill säga på småländska uttalades det Siffremässe. Bodarna var uppställda i fyra kvarter på torget. På vänstra sidan stod där västgötaknallar med vävnader, det var alltså åt storgatan till, kopparlsgarna hade dels stånd, men de hade även sina varor utbredda på marken till höger på torget åt Sydbanken till. Klockjudar var det gott om. De höll sig utanför gästgivaregården, där den mesta handeln av det slaget gick till, men de strök också omkring annorstädes. Det var ett förskräckligt skojeri.

Ville man ha mat, så gick man till en krog. Bönderna hade förstås ofta matsäck, och den gick de ibland och tullade där de hade satt

ACC. N:R M. 9712:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

in hästen. Prutning hörde till marknadshandeln. Handlarna tog alltid mycket höga priser, för det skulle kunna gå att pruta på dem, för det låg djupt rotat i den småländska bondenaturen. Kreaturshandeln försiggick nere på det så kallade oxtorget, som låg vid musikkasernen och nu är Busstorg. Säkerligen förekom det åtskilligt hästskojeri, och jag vet åtminstone att det fanns de som gav sina hästar arsenik för att det skulle bli mera sprätt på dem så att de lättare skulle kunna bli sålda. Efter ett köp så skulle man ta varann i hand så smälde, det var en bekräftelse på det hela, och sen gå och ta sej en knaber på närmaste krog.

Slagsmål, sång och skrål hörde till dagordningen, och särskilt brukade böndernas hemfärder vara ena rysliga tillställningar, och de piskade på sina hästakrakar alldeles hemskt.

Vaxkabinett fanns uppställda i en portgångar, liksom skjutbanor, där man sköt med luftbössor, och kunde vinna åtskilliga enklare priser, ~~om~~ man sköt bra. Mittemot ridhuset låg det alltid en

ACC. N:R M. 9712:17.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

karusell på en öde tomt där. Någon gång var här även menageri, förmodligen på den öppnapplatsen där Sandgårdsgatan och Västergatan möts, den Sandahlska tomten. Jag red en gång på en kamel på ett sånt ställe. Kraftmätare fanns det nere vid karusellerna, det var en hög, graderad inrättning, en stor kraftig pigg att slå på, och när man klämde till på den så for det upp en kula längs stången. Positivhalare med apor och "lyckans stjärna" gick omkring och det fanns små flaskor som hade en gubbe inuti och tryckte man på korken, så gjorde gubben inuti flaskan en del lustiga konster. Karusellen kostade 25 öre för fem gånger, men kanske femtio öre om man satt bättre. Vaxkabinettet kostade 25 öre, och fem skott på en skjutbana betingade en avgift av tjugofem öre.

ACC. N:R M. 9712:18

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Om garveriyrket.

Man började som lärling och gick som sådan i en tre fyra år innan man blev gesäll. Far hade inga lärpojkar, och själv tillbragte gar sina egna läroår hos sin blivande svärfader. Sen fick man ge sig ut i världen och vandra och praktisera, och far min var ända uppe i Upsala och praktiserade hos en garvare där. Det var den älste garvaren som skulle taga hand om de vandrande gesäller som kom, och de fick i allmänhet ligga i hans gesällkammare. Min far var och garvade i Upsala samtidigt som hans älste bror tog sin med.lic. där. För att få bli mästare skulle man anhålla hos borgerskapet om tillstånd.

Råvarorna var sulläder från Göteborg, det var argentinskt läder i form av råa huser, som saltades i Argentina och som nu först skulle vattnas ur. När det var skett las de i barkekar, nergrävda i fjorden, i en lag av ekbark, som man köpte av bönder, som flådde ekar och torkade barken. Där låg så hudarna i flere månader, men sen togs de upp och rullades eller manglades. Man

ACC. N:R M. 9712:19.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

hade en mässingsvals, cirka två decimeter i diameter, som satt i en stång, ~~en~~ och så pressades lädret. Bönderna brukade ~~ja~~ av ekluten i karen och ge åt sina kor mot rödsot. Det kom i allmänhet en bonde om dan och ville ha det. Det var så starkt det luttet, att korna praktiskt taget fick förstoppning av, det, hur illa de än må ha varit. De använde aldrig djurläkare mot svåra åkommor, i varje fall inte mot rödsoten. Kalvskinn fick man från bönderna, och det bereddades till smorläder och ovanläder. En bonde lämnade in ett skinn, och fick ett nummer på ett kvitto, och det motsvarande numret ristades med en kniv in på skinnet. Sen kastades skinnet i en soppa som kallades för pyr. Det var vatten blandat med hönsgödsel, och som ~~ix~~ luktade ohyggligt. I den soppan låg så kalvskinnet en tid, sen skulle håren tas bort med skavjärn, och det gick lättare efter denna behandlingen. Skavjärnen var trubbiga, ovassa knivar, men det gick i alla fall ganska lätt och behändigt. Sedan las skinnen i ett annat kärl, som innehöll kalk och vatten, och när de så

ACC. N:R M. 9712:20

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

togs upp härur för att läggas i ett nytt kar med granbark, tog de bort alla de slamsor, ytterkanter och dylikt, som skars bort, och sålde till ett limkokeri, och detta kallades för limläder. Det fanns limkokeri dels på väster, dels vid Helgasjön. Sen följde ytterligare behandling mn ordning vid denna minns jag inte så noga. I varje fall sträckte de skinnen med nya skavjärn, och så färgades de med Bréssilje från Pernambuco i Brasilien, och av detta blev de nästan svartbruna, men hur de fick den riktigt svarta färgen, minns jag inte. Sen smordes skinnen. Man kokte en dekokt på tran, som kom från Göteborg, och en del andra fetter tillsammans, och det blev lädersmörja, och det smorde man med händer och trasar på lädret och gnodde riktigt ordentligt in det. Sen fick skinnen hänga och torka och veks ihop liksom hudarna, och så kom bönderna igen och kunde hämta sina skinn mot de kvitton de hade fått, när de lämnade in dem. Det var efter ungefär ett år från det de lämnat in dem. Arbetet började klockan 7 på förmiddagen och slutade 7 eller 8

ACC. N:R M. 9712:21

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

på kvällen. Gesällerna bodde i gesällkamrar och åt hemma. Vid högtider åt de tillsammans med familjen, men eljes i köket. Man brukade säga att yrket var mycket hälsosamt, för det skulle liksom vara desinficerande, och far hade då aldrig hört talas om någon garvare som hade fått kolera och nervfeber eller någon annan av de epidemier som förr var så vanliga. Kanske brodde det på kalken i arbetet, eller kanske på att de stundom tog sig en klunk av den starka ekluten. Sulläder for de iväg med mest på marknaderna, men de hade ofta också med smorläder. Det enda sämskmeriet låg i hörnet av Norrgatan och Kronobergsgatan och den som innehade det hette Dahl. Här fanns tre garvare, Holmberg, min far och en som hette Jansson. Holmberg hade sin rörelse i hörnet av Linné- och Nygatorna. Far hade sin i Gravaregården, och Jansson hade sin i huset bredvid nuvarande Folkets hus, mittemot apoteket Sankt Sigfrid. De riktiga garvarna kallades logarvare, sämskmerarna vitgarvare. Garvarna hade ingen sammanslutning sinsemellan, och på 90-talet

ACC. N:R M. 9712:22

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

fanns här inga ~~ggrvar~~ alls. Men de resonerades förstås alltid en del om priserna vid en delå tillfällen. Boman var en som hade ett garveri ute på Helgevänna (?). Framåndag tog sig alltid en eller annan gesäll, i det att de söp så illa på söndagen, att de inte kunde arbeta alls på måndagen, och då var komplett arbetsodugliga. Gäsällerna tilltalade mästaren "mäster". Mäster sa du eller efternamnet till gesällen. Våra bästa gesäller hette Sik och Folin, och den senare hade en bror som var professor i kemi i Amerika. Våra föräldrar titulerade vi far och mor. Och så sa man också, åtminstone bland affärsmännen.

ACC. N:R M. 9712:23.

Fattigvård.

Fattigvården var dålig. Jag minns ett par gamla gummor, som fick mat var måndag och var torsdag hemma hos oss. Och vid jul skulle vi barn alltid gå med korgar med ett ljus och mat i till gamla i Skär och Telestad och även andra platser. Landsförsamlingen hade ett fattighus i Telestad, som en gång brunnit upp varvid flera hjon brändes inne. Det var ungefär 1900. Det hade då varit fattighus bara en fyra fem år. Förut fick de fattiga bo i sina backstugor och be om hjälp av bönder och andra och plocka pinnar till ved på deras marker. Men det var dem i alla fall ytterst motbjudande att flytta till det nya fattighuset, och det var en del som fick halvt lockas och halvt tvingas dit.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV